

Dakloze intra-Europese migranten in Brussel

Een studie gebaseerd op de terreingegevens verzameld door de straathoekwerkers van DIOGENES

bruss'help
.brussels

Credits

Auteur: Mauro Striano, met de medewerking van het team van DIOGENES
Cover foto: Chloé Thôme

Met de steun van COCOM

COMMISSION COMMUNAUTAIRE COMMUNE
GEMEENSCHAPPELIJKE GEMEENSCHAPSCOMMISSIE

Dit onderzoek wordt financieel ondersteund door het *European Programme for Integration and Migration*. De auteur is als enige verantwoordelijk voor de inhoud van dit werk en de inhoud geeft niet noodzakelijkerwijs het standpunt van EPIM of zijn partners weer.

Bruss'Help
vzw van publiek recht
Ondernemingsnummer: 0723.632.965
Verenigingstraat 15, 1000 Brussel

Inhoud

Inleiding	4
1. Verschillen tussen Belgische burgers, Europese burgers en onderdanen van derde landen	5
2. Administratieve status en gevolgen voor de leefomstandigheden	8
3. Focus op de nationaliteiten en op de personen van Roma-origine	11
4. Impact van de toegang tot sociale hulp op het welzijn van de begeleide personen	14
5. Zwartwerk	17
6. Permanent verblijf in België en gevolgen voor de leefomstandigheden	19
7. Alcoholmisbruik	22
Conclusies	23

Inleiding

In heel wat Europese steden vertegenwoordigen de mobiele burgers van de Europese Unie (EU) een groot deel van de bevolking zonder vast adres. Hun aanwezigheid op straat is vooral groot in landen waar de hulp aan daklozen beperkt is tot personen met een verblijfsvergunning.

Mensen die hun recht op vrij verkeer van personen uitoefenen en berooid in een andere lidstaat van de Europese Unie belanden, kennen vaak hun rechten niet en hebben het moeilijk om de gepaste hulp te vinden. Daardoor leven ze vaak in erbarmelijke omstandigheden.

In het kader van de tweede fase van het PRODEC-project¹ (Protecting the Rights of Destitute mobile EU Citizens) verzamelt FEANTSA gegevens in Barcelona, Brussel, Münster en Stockholm. In Brussel gebeurt dat door de medewerkers van Bruss'help² en van DIOGENES³, een straathoekwerkdienst. DIOGENES verzamelt een groot aantal gegevens op straat en verenigt ze in een databank die voortdurend wordt bijgewerkt. Naast demografische gegevens gaat het om gegevens over de inkomens en de huishoudens, alcoholproblemen en toxicomanie, de noden op het vlak van mentale gezondheid, de huisvestingssituatie, het immigratiestatuuut en de redenen van de migratie en de ziekteverzekering van deze bevolking. Alle gegevens worden anoniem verzameld.

De gegevens van dit rapport, het tweede over dit onderwerp, hebben betrekking op het jaar 2019. Het rapport vult minstens voor een deel het eerste rapport aan dat was gebaseerd op de gegevens van 2018.⁴

1 <https://www.feantsa.org/en/project/2019/08/28/prodec-protecting-the-rights-of-destitute-eu-mobile-citizens-2nd-phase>

2 <https://brusshelp.org>

3 <https://www.diogenes.brussels>

4 Bruss'help, DIOGENES en FEANTSA, Factoren die bijdragen tot kwetsbaarheid van berooide mobiele EU-burgers in Brussel, <https://brusshelp.org/index.php/fr/observatoire/etudes-et-analyse/2080-facteurs-contribuant-a-la-vulnerabilite-des-citoyens-mobiles-de-l-union-en-situation-de-precarite-a-bruxelles>

1. Verschillen tussen Belgische burgers, Europese burgers en onderdanen van derde landen

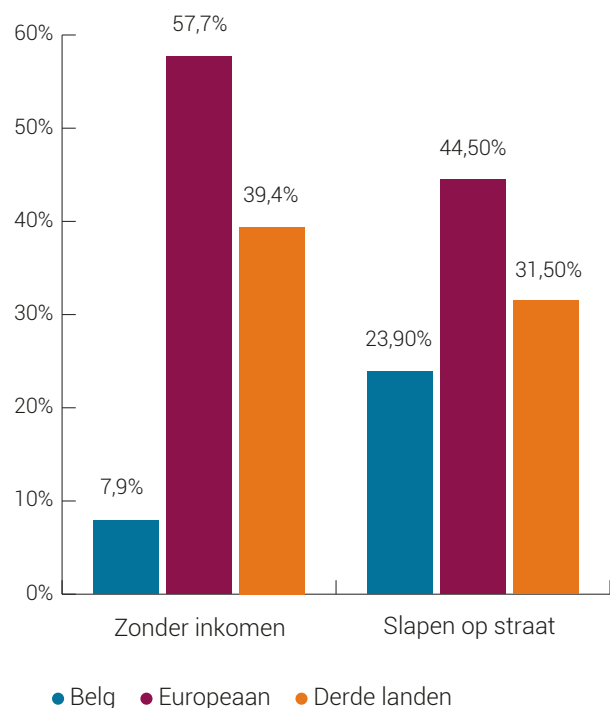
In 2019 verzamelde DIOGENES gegevens over 851 begeleide personen. Van 777 van hen kennen we de nationaliteit: 331 zijn Belgen (42,6%), 319 zijn onderdanen van een ander land van de Europese Unie (EU) (41,1%) en 127 zijn onderdanen van derde landen (16,3%). Van de mensen van buiten de EU die door DIOGENES begeleid worden, is het belangrijk om weten dat ze in het algemeen al lang in België wonen (48% al langer dan 10 jaar), sommigen al sinds hun kinderjaren, en dat ze vooral de Marokkaanse nationaliteit hebben (54,3%). Migrant op doorreis bijvoorbeeld zien we zelden in deze groep. Dat geeft aan dat de straathoekwerkers van DIOGENES vooral onderdanen van derde landen begeleiden die meestal al een lang sociale inclusietraject achter de rug hebben en vaak meer uitzicht hebben op toegang tot hun rechten.

De afgelopen drie jaar is het aantal dossiers toegenomen: in 2018 behandelden we in totaal 654 dossiers en kenden we de nationaliteit van 531 personen: 225 (42,4%) waren Belg, 227 (42,7%) mobiele EU-burgers en 79 (14,9%) onderdanen van derde landen. In 2017 telden we in totaal 472 dossiers en kenden we de nationaliteit van 426 personen: 200 (46,9%) Belgen, 173 (40,6%) onderdanen van andere EU-landen en 53 (12,4%) onderdanen van derde landen. De gegevens op zich wijzen niet op een toename van de te begeleiden bevolking. De stijging van het aantal dossiers kan vooral worden verklaard door twee factoren: de stijging van het aantal straathoekwerkers in dienst van DIOGENES en het feit dat het accent sinds enkele jaren ligt op gegevensinzameling, zodat de gegevens voor de meeste dossiers methodisch worden verzameld.

In elk van de drie categorieën zijn de mannen in de meerderheid, maar zien we verschillen in het gendevenwicht. De onderdanen van derde landen zijn bijna uitsluitend mannen (114 van de 124, of 91,9%), terwijl de genderverdeling van de Belgische en Europese burgers meer in evenwicht is: bij de Belgen tellen we 73,8% mannen, 25,6% vrouwen en 0,6% transgenders en bij de EU-burgers 67% mannen en 31,5% vrouwen. De vrouwen zijn vooral vertegenwoordigd bij de Roemeense burgers (42,1%) en de mensen van Roma-origine (53,8%).

De meeste begeleide personen zijn tussen 40 en 59 jaar oud; dat is het geval voor 53,5% van de EU-burgers, 47% van de Belgen en 56,1% van de onderdanen van derde landen. De meest vertegenwoordigde leeftijdsgroep bij de Belgen en EU-burgers is 40 tot 49 jaar (respectievelijk 24,9% en 28,7%), bij de onderdanen van derde landen is dat 50 tot 59 jaar (29,3%). Er wordt ook een beduidend percentage zestigplussers begeleid, vooral bij de Belgen en de EU-burgers (respectievelijk 25,7% en 20,3%).

Inkomen en kwetsbare situatie volgens nationaliteit

Wat de gezinssamenstelling betreft, verschillen de gegevens van de EU-burgers vrij sterk van die van de Belgen en onderdanen van derde landen. De verhouding alleenstaanden is groter bij de Belgen (70,9%) en de onderdanen van derde landen (77,2%) dan bij de Europese burgers (54,2%). 25,1%, d.i. 80 van de 319 EU-burgers, leeft in gezinsverband terwijl dat slechts het geval is voor respectievelijk 5,2% en 0,8% van de Belgen en de onderdanen van derde landen. Deze neiging om in gezinsverband te leven zien we vooral bij de Roemeense burgers – 48,5% of 66 van de 136 personen – en vooral bij de EU-burgers van Roma-origine – 70,5% of 74 van de 105 begeleide personen.

De verhouding mensen zonder inkomen is bij de Europese burgers (57,7%) veel hoger dan bij de onderdanen van derde landen (39,4%) en de Belgen (7,9%). Binnen de groep mensen die worden begeleid door DIOGENES hebben er slechts zeer weinig toegang tot sociale hulp: 11,6% heeft een leefloon en 9,5% geniet een andere uitkering. De vergelijking met de twee andere categorieën suggereert dat het kader voor de Belgische burgers en de onderdanen van derde landen gunstiger is. Bij de Belgen int 36,9% een leefloon 33,8% een andere uitkering. Bij de onderdanen van derde landen gaat het om respectievelijk 29,9% en 14,1%. Als we kijken naar de inkomens verbonden aan een economische activiteit, zien we dat die bij de Europese burgers beter vertegenwoordigd zijn dan in de andere categorieën. 17% van de begeleide personen heeft werk, waarvan 4,1% met een arbeidscontract en 12,9% in het zwart. In de groep van de onderdanen van derde landen werkt 5,5% in het zwart en heeft 0,8% een arbeidscontract. In de groep van de Belgische burgers werkt slechts 1,5% en is 1,2% sekswerker. Er zijn dus vrij grote verschillen tussen enerzijds de Europese burgers en anderzijds de twee andere categorieën, met vooral een significante verhouding mensen die werken zonder arbeidscontract bij de EU-burgers. Er is dan ook een verband tussen de beperkte toegang tot sociale hulp en zwartwerk en bedelarij. Bedelaars zien we vaker bij de Europese

burgers (52,7%) dan bij de Belgen (31,4%) of de onderdanen van derde landen (29,1%).

Ook wat de huisvestingssituatie betreft, leven de EU-burgers in erbarmelijker omstandigheden dan de twee andere categorieën. De Europese burgers leven vaker op straat (44,5%) dan de onderdanen van derde landen (31,5%) en de Belgen (23,9%). 37,1% van de begeleide Belgen heeft een dak boven zijn hoofd, incl. via sociale huisvesting (5,7%) of een sociaal verhuurkantoor (SVK) (20,2%), tegenover respectievelijk 25,7% en 26,1% van de EU-burgers en de onderdanen van derde landen. Er dient ook opgemerkt dat van de Europese burgers niemand een sociale woning of een appartement heeft via een SVK, terwijl 8,7% van de begeleide onderdanen van derde landen een woning kreeg via een SVK en 2,4% een sociale woning heeft. De erbarmelijke leefomstandigheden van de Europese burgers, zelfs in vergelijking met onderdanen van derde landen, wordt grotendeels verklaard door het feit dat velen van hen hier onregelmatig verblijven (60%, tegenover 38% bij de burgers van buiten de EU) en nog niet zo lang in België zijn – 32,9% van de EU-burgers woont sinds meer dan 10 jaar in België, tegenover 48% van de niet-EU-burgers. 19,7% van de onderdanen van derde landen verhuisde als kind naar België, tegenover slechts 2,5% van de EU-burgers.

Op het vlak van gezondheid kampen de Europese burgers, van alle nationaliteiten samen, minder met geestelijke gezondheidsproblemen, alcoholisme en toxicomanie dan de Belgen en de onderdanen van derde landen⁵. De meeste begeleide EU-burgers, namelijk 66,8% (213 van de 319 personen) hebben geen geestelijke gezondheidsproblemen. Van de Belgen en de onderdanen van derde landen heeft respectievelijk 68,3% en 55,1% dergelijke problemen. De Belgen en de onderdanen van derde landen kampen vooral met verslaving, respectievelijk 32,9% en 48,8%. Bij de Europese burgers daarentegen heeft slechts 7,2% een problematisch verbruik van andere substanties dan alcohol. De cijfers over alcoholmisbruik

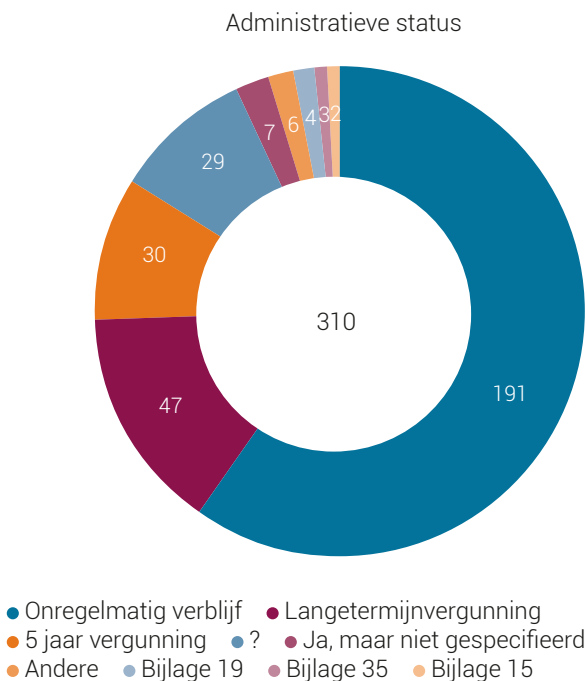
⁵ Zoals we zullen zien, moet deze vaststelling worden genuanceerd als we de Europese bevolking niet als een homogene groep analyseren. Er zijn namelijk grote verschillen tussen bijvoorbeeld de burgers van Roma-origine en de niet-Roma.

lopen in de drie groepen nagenoeg gelijk: 46,4% van de begeleide Europese burgers, 57,7% van de begeleide Belgen en 60,6% van de begeleide onderdanen van derde landen kampt met deze problematiek.

Ondanks het bestaan van een Europees wetgevend kader dat het vrije verkeer van Europese burgers vergemakkelijkt, leven diegenen die worden begeleid door DIOGENES in verschillende opzichten in erbarmelijker omstandigheden dan de Belgen en de onderdanen van derde landen. De EU-burgers leven vaker op straat en genieten in het algemeen ook minder sociale hulp en inkomen. Als we ze beschouwen als een homogene groep, hebben de Europese burgers wel minder problemen met hun geestelijke gezondheid en minder verslavingsproblemen. Dat impliceert dus dat hun erbarmelijke levensomstandigheden vooral het gevolg zijn van hun kwetsbare administratieve status. In deze vergelijkende studie beschouwen we de categorieën van de Belgen, de EU-burgers en de onderdanen van derde landen als drie homogene groepen, wat niet strookt met de realiteit. Vooral bij de Europese burgers zien we grote verschillen, bijvoorbeeld tussen de mensen van Roma-origine en de niet-Roma.

2. Administratieve status en gevolgen voor de leefomstandigheden

Een eerste grote hinderpaal voor het verkrijgen van een verblijfsvergunning is de verplichting om zich te domiciliëren. In België bestaat in toepassing van de Europese richtlijn 2004/38/EG⁶ immers de verplichting om zich binnen 3 maanden na aankomst in België te laten inschrijven in de gemeente van verblijf. Het probleem is dat 170 van de 319 Europese burgers die begeleid worden door DIOGENES (53,3%) geen adres hebben en dat slechts 14 van hen een referentieadres kunnen opgeven. Omdat ze zich niet kunnen registreren, krijgen ze geen verblijfsvergunning.

Om de gevolgen van de administratieve status op de leefomstandigheden van de personen van de onderzochte groep te identificeren, concentreren we ons

op 3 categorieën: personen met onregelmatig verblijf (aantal: 191), personen met een langdurige verblijfsvergunning – de E+-kaart die ze krijgen na 5 jaar verblijf (aantal: 47) – en personen met een verblijfsvergunning van 5 jaar – de E-kaart (aantal: 30).

De eerste vaststelling is dat heel wat mensen met onregelmatig verblijf al enkele jaren in België wonen: 16,8% sinds meer dan 10 jaar, 22% sinds meer dan 5 jaar, 29,3% sinds meer dan 1 jaar en slechts 11,5% is nog maar pas op Belgisch grondgebied (sinds minder dan 1 jaar). Het verkrijgen van een verblijfsvergunning is vaak een ingewikkeld parcours. In de cijfers vertaalt zich dat door het feit dat 80,9% van de EU-burgers die een E+-kaart hebben verkregen en 70% van diegenen die een E-kaart hebben al meer dan 10 jaar in België woont.

De meeste mensen met onregelmatig verblijf hebben geen inkomen (81,2%). Om aan financiële middelen te geraken, kunnen ze niet anders dan zwartwerken (18,3%) of bedelen, dat laatste betreft 64,9% van de Europese burgers met onregelmatig verblijf die worden begeleid door DIOGENES. Hoe veiliger de administratieve status, hoe groter de kans dat ze een inkomen hebben: 26,7% van de mensen met een kortdurende verblijfsvergunning en 6,4% van diegenen met een langdurige verblijfsvergunning heeft geen inkomen. Hetzelfde geldt voor de verhouding zwartwerkers: die bedraagt 6,7% voor de groep met een E-kaart en 2,1% voor de groep met een E+-kaart.

Ten slotte heeft een grotere verhouding mensen met een kortdurende verblijfsvergunning een leefloon (43,3%) in vergelijking met de mensen met een langdurige verblijfsvergunning (31,9%). Mensen met een E+-kaart hebben, in vergelijking met mensen met slechts een E-kaart, makkelijker toegang tot een inkomen uit een economische activiteit (17% tegenover 10%), een werkloosheidsuitkering (10,6% tegenover 3,3%), een pensioen (8,5% tegenover 0%) en andere uitkeringen zoals een ziekte-uitkering (12,8% tegen-

⁶ Richtlijn 2004/38/EG van het Europees Parlement en de Raad betreffende het recht van vrij verkeer en verblijf op het grondgebied van de lidstaten voor de burgers van de Unie en hun familieleden.

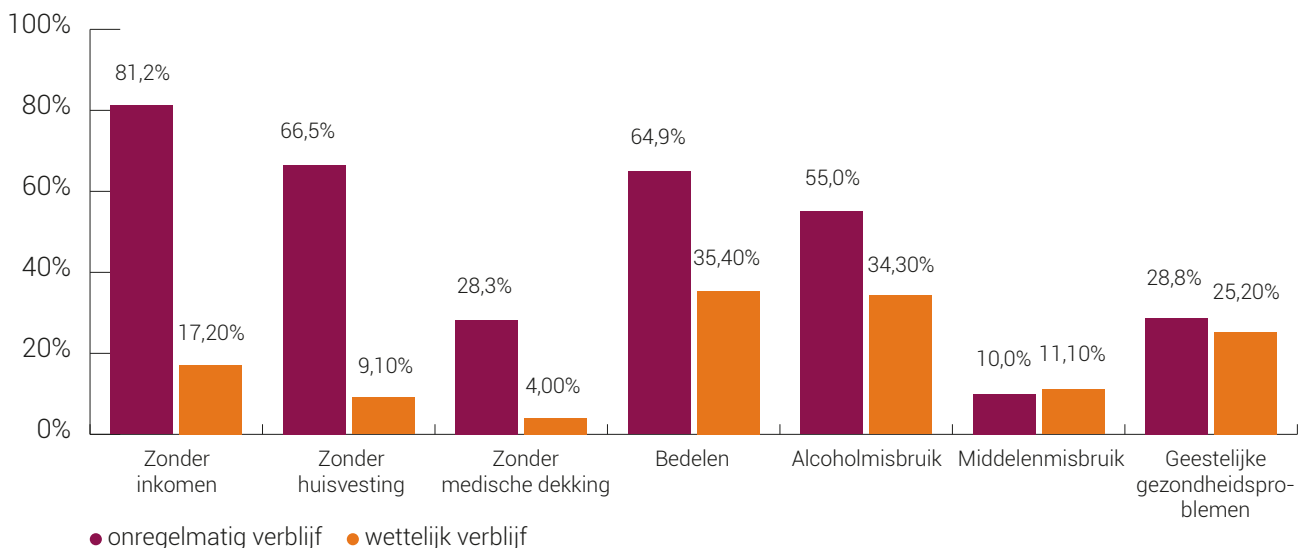
over 6,7%) en een gehandicaptenuitkering (8,5% tegenover 0%). Uit deze gegevens blijkt dat mensen met een langdurige verblijfsvergunning – en dus een stabiele administratieve situatie waardoor ze gelijk worden behandeld met Belgische burgers - beter sociaal geïntegreerd zijn waardoor ze onder meer van de sociale bijstand kunnen opklimmen naar een economische activiteit of de sociale zekerheid.

De administratieve status en een gebrek aan inkomen zijn de twee belangrijkste factoren die ervoor zorgen dat de meeste Europese burgers in een onregelmatige situatie op straat leven. 66,5% van deze groep leeft immers op straat, tegenover 10% van de mensen met een E-kaart en geen enkele van de mensen met een E+-kaart. Minder dan 10% van de personen in een onregelmatige situatie (9,4%) heeft een adres. Voor het overige, behalve diegenen die op straat leven, wonen ze vooral bij derden (8,9%), in een kraakpand (3,7%), in een noodwoning (3,1%) of in een gemeenschap (2,6%). Hierbij dient opgemerkt dat geen enkele persoon van deze groep een plaats heeft in een opvangtehuis. Net als voor de toegang tot een inkomen geldt ook hier dat hoe stabiel de administratieve status is in de tijd, hoe meer de mensen die worden begeleid door DIOGENES toegang hebben

tot duurzame huisvesting. 56,7% van de mensen met een E-kaart en 68,1% van diegenen met een E+-kaart woont immers in een privéwoning. Mensen met een langdurige verblijfsvergunning komen bovendien ook in aanmerking voor een appartement van een SVK (6,4%) of een sociale woning (4,3%), wat impliceert dat in totaal 78,8% van deze personen een thuis heeft.

Voor de mensen die geen adres of verblijfsvergunning hebben en geen inkomen of woning, ontstaat er nog een nieuw probleem: ze kunnen niet worden aangesloten bij een ziektefonds. Ze kunnen enkel een beroep doen op dringende medische hulp (DMH). Ook hier is een stabiele administratieve status dus synoniem met een ruimere medische dekking. De verhouding mensen met een ziekteverzekering van een ziekenfonds bedraagt 37% voor de mensen met een E-kaart en 74,5% voor de mensen met een E+-kaart. Het gevolg is dat heel wat mensen met onregelmatig verblijf een beroep doen op de DMH (60,2%), terwijl het gebruik daarvan daalt zodra de administratieve status stabiel wordt: 53,3% van de mensen met een kortdurende verblijfsvergunning en 12,8% van de mensen met een langdurige verblijfsvergunning doen er een beroep op.

Personen met een onregelmatig of wettelijk verblijf

De tendensen en dus het verband tussen geestelijke gezondheidsproblemen en alcoholisme en de verblijfsvergunning lijken minder direct dan voor de indicatoren die we net hebben geanalyseerd. In de groep van personen met een E+-kaart zien we een grotere verhouding personen met geestelijke gezondheidsproblemen (38,1%) dan in de groep met onregelmatig verblijf (21,5%) en de groep met een kortdurende verblijfsvergunning (20%). Er dient echter benadrukt dat als we de gegevens van de personen met onregelmatig verblijf die al meer dan 10 jaar in België leven isoleren, de verhouding stijgt tot 28,6%. Dat zou kunnen betekenen dat hoe langer men in erbarmelijke omstandigheden leeft, hoe meer de geestelijke gezondheidsproblemen verergeren. Een andere reden kan zijn dat mensen met onregelmatig verblijf in principe geen toegang hebben tot gespecialiseerde gezondheidszorg. Het is dus moeilijker om bij hen eventuele geestelijke gezondheidsproblemen te diagnosticeren. Afgaande op de beschikbare gegevens lijkt alcoholmisbruik een groter probleem bij mensen met onregelmatig verblijf (55%) dan bij mensen met een E-kaart (26,7%) en mensen met een E+-kaart (42,6%). Net als geestelijke gezondheidsproblemen lijkt alcoholmisbruik te verergeren naarmate men langer in België leeft. De verhouding mensen die al lang in België verblijven en alcoholist zijn is groter dan de verhouding mensen die sinds kort in België verblijven en, als we enkel rekening houden met de mensen met onregelmatig verblijf die al meerdere jaren in België leven, neemt de verhouding toe tot 67,4% voor de mensen die al meer dan 5 jaar in België verblijven.

Een verblijfsvergunning is dus de sleutel naar betere leefomstandigheden, vooral als het een langdurige verblijfsvergunning is, en naar een gelijke behandeling met de Belgische burgers. Hoe stabielere de administratieve status, hoe groter de kans dat de mensen een inkomen, een woning en een ziekteverzekering hebben. Mensen met een langdurige verblijfsvergunning hebben makkelijker toegang tot sociale integratie, zodat ze onder meer van de sociale bijstand kunnen opklimmen tot een economische activiteit of de sociale zekerheid. Mensen met onregelmatig verblijf daarentegen maken meer kans om op straat terecht te komen; hun enige inkomen halen ze uit zwartwerk en ze hebben geen ziekteverzekering. Het gebruik van de DMH, de enige mogelijke optie voor mensen zonder verblijfsvergunning, bedreigt hun gezondheid in de mate dat ze vaak moeten wachten tot hun toestand voldoende erg is voordat ze worden behandeld.

3. Focus op de nationaliteiten en op de personen van Roma-origine

Bij de EU-burgers waarvan de nationaliteit bekend is (aantal: 319), zijn de 5 meest vertegenwoordigde landen van herkomst Roemenië (42,6%, aantal: 136), Polen (37%, aantal: 118), Frankrijk (5%, aantal: 16), Italië (3,8%, aantal: 12) en Slovakije (3,1%, aantal: 10). Roemenen en Polen zijn dus goed voor 79,6% van de totale Europese bevolking die in de gegevens van 2019 wordt beschouwd. De verhouding onderdanen van deze twee landen blijft nagenoeg dezelfde als in 2018 (de beide nationaliteiten samen vertegenwoordigden dat jaar 79,4%). Wel gewijzigd is de verhouding tussen deze twee nationaliteiten: in 2018 waren de burgers uit Polen in de meerderheid (46%) en stonden de Roemenen op de tweede plaats (33%). In 2019 is Roemenië het meest vertegenwoordigde land van herkomst (42,6%), gevolgd door Polen (37%). Dat heeft te maken met de aanzienlijke toename van Roemeense burgers, vooral burgers van Roma-origine, die wordt geregistreerd in de databank. Het aantal Roemenen steeg immers van 75 in 2018 naar 136 in 2019 en het aantal personen van Roma-origine van 39 naar 95. Het aantal personen die in de groep van de Poolse onderdanen is opgenomen is licht gestegen van 106 naar 118.

Omdat de beide nationaliteiten 4 op de 5 personen vertegenwoordigen, zullen we net als in het vorige rapport ⁷ het accent op hen leggen en de verschillen in hun profielen analyseren. Bij de evaluatie van de kenmerken van de Europese burgers is het belangrijk om een onderscheid te maken tussen mensen van Roma-origine en niet-Roma. Beide groepen

vertonen immers duidelijke verschillen. Ook de verschuiving tussen de Roemenen van Roma-origine en de Roemenen van niet-Roma-origine is duidelijk zichtbaar.

Een eerste vergelijking moeten we maken tussen de Europese burgers van Roma-origine (aantal: 105) en de niet-Roma (aantal: 210), voor alle nationaliteiten samen. Op demografisch vlak zien we al een zeer interessant verschil in genderverdeling en type huishouden. Waar bij de Romabevolking de vrouwen licht in de meerderheid zijn (53,8%) en gezinnen sterk vertegenwoordigd zijn (70,5% leven in gezinsverband), zijn de niet-Roma vooral mannen (79,2%) die alleen leven (73,3%, tegenover 15,2% als echtpaar en 2,9% in gezinsverband). De belangrijkste factor die deze verschillen in genderevenwicht verklaart is het verband tussen de beide indicatoren: waar de Roma het migratietraject bijna uitsluitend afleggen in gezinsverband, is het bij de niet-Roma waarschijnlijker dat de mannen - die al dan niet met hun familie leven - alleen hun land van herkomst verlaten om in België werk te zoeken. Andere factoren verklaren de grotere aanwezigheid van vrouwen bij het Roma-publiek, maar kunnen niet worden teruggevonden in de beschikbare gegevens: de culturele aspecten van het publiek in kwestie en de relatie met de straathoekwerker die hen begeleidt. Omdat de persoon die de Roma begeleidt een vrouw is en zelf ook van Roma-origine, is het voor haar makkelijk om de vrouwen aan te spreken. Vooral de mannen aanspreken zou vanuit hun cultuur moeilijk liggen. Daarnaast is er nog de taakverdeling tussen mannen en vrouwen binnen de Roma-gemeenschap. Het is de taak van de vrouw om hulp te vragen en de behoeften van hun familie kenbaar te maken aan de maatschappelijk werkers.⁸

Wat de administratieve status betreft, lijken de burgers van Roma-origine makkelijk toegang te hebben tot een woning – 39% tegenover 16,7% voor de niet-

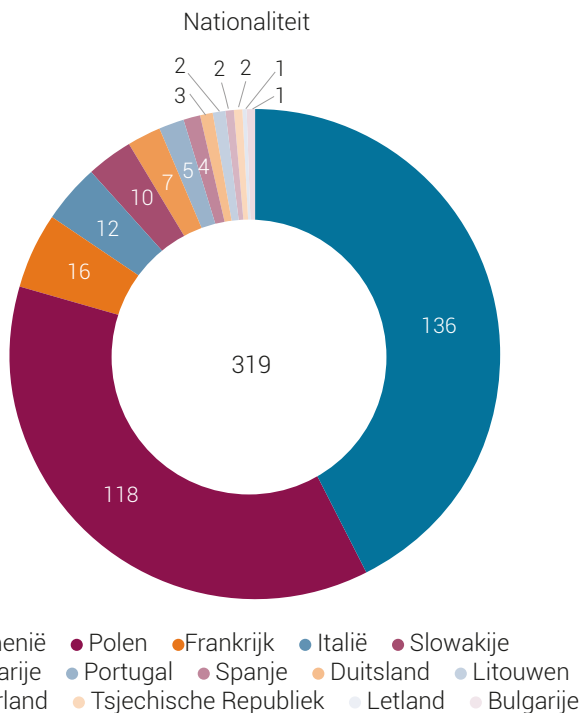
⁷ Bruss'help, DIOGENES en FEANTSA, Factoren die bijdragen tot kwetsbaarheid van berooide mobiele EU-burgers in Brussel, <https://brusshelp.org/index.php/fr/observatoire/etudes-et-analyse/2080-facteurs-contribuant-a-la-vulnerabilite-des-citoyens-mobiles-de-l-union-en-situation-de-precarite-a-bruxelles>

⁸ Gesprek met Bram Van De Putte, Daniela Novac en Joris Sabo, 29/10/2020

Roma – of een referentieadres – 5,7% tegenover 3,8% voor de niet-Roma. Dat heeft zijn weerslag op het aantal mensen met onregelmatig verblijf: 65,2% voor de niet-Roma en 47,6% voor de Roma. Vooral de Roma krijgen makkelijker een verblijfsvergunning van 5 jaar, de E-kaart. Dat is het geval voor 18,1% van de Roma en voor slechts 5,2% van de niet-Roma. 15,2% van de Roma beschikt over de E+-kaart, de langdurige verblijfsvergunning, tegenover 14,8% van de niet-Roma. Belangrijk: de verhouding burgers van Roma-origine die bij hun immigratietraject een gespecialiseerd advocaat onder de arm hebben genomen is veel hoger dan bij de niet-Roma (22,9% tegenover 4,8%).

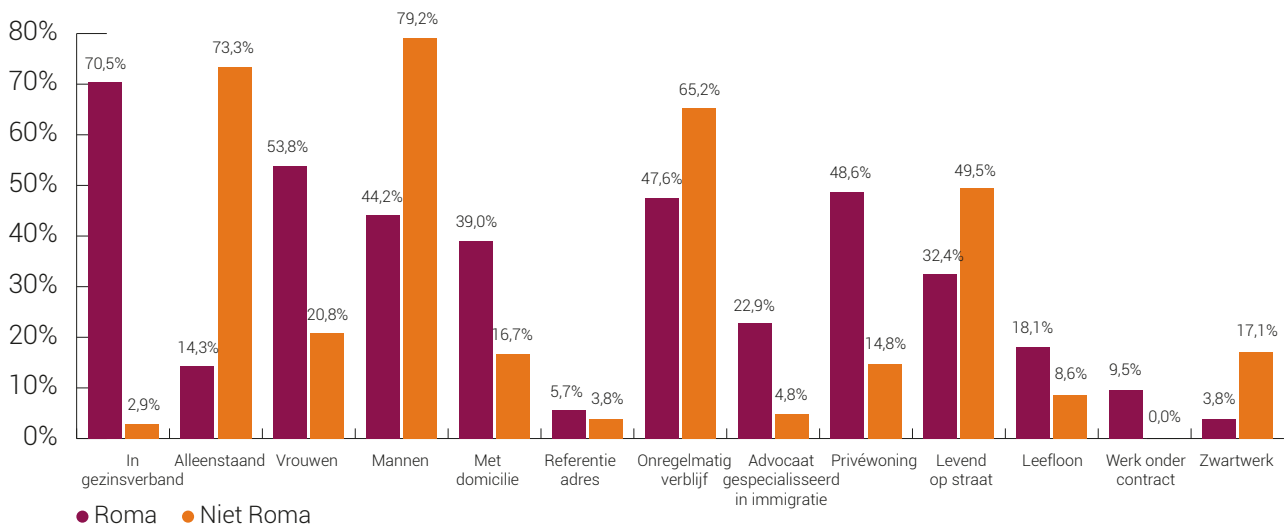
vlak van inkomen betreft het grootste verschil de toegang tot een leefloon: 18,1% van de Roma krijgt een leefloon, tegenover slechts 8,6% van de niet-Roma. Bovendien heeft 9,5% van de Roma een inkomen uit een arbeidscontract, terwijl dat bij de niet-Roma in de databank slechts het geval is voor enkelingen. Deze burgers halen hun inkomen eerder uit zwartwerk (17,1%). Het gaat hierbij vooral om Polen: 24,7% van dit publiek dat wordt begeleid door DIOGENES leeft van zwartwerk. Deze groep heeft ook bijzonder weinig toegang tot een leefloon (4,2%).

Ook uit de gegevens over de toegang tot een verblijfsvergunning en een privéwoning blijkt dat het Romapubliek er beter voorstaat. Volgens de straathoekwerkers van DIOGENES⁹ kunnen deze betere leefomstandigheden worden verklaard door factoren die enerzijds te maken hebben met de werking van de dienst en anderzijds met de specifieke kenmerken van de Romagemeenschap in Brussel. Wat de werking van de dienst betreft, dient opgemerkt dat de middelen beperkt zijn: slechts één persoon, die bovendien deeltijds werkt, houdt zich bezig met de begeleiding van dit publiek. Bij de begeleiding wordt daarom voorrang gegeven aan mensen die al vrij goed geplaatst zijn en voor wie regularisatieprocedures kunnen worden gestart om een verblijfsvergunning te verkrijgen, naast andere stappen om hun leefomstandigheden te verbeteren. Op het vlak van de specifieke kenmerken van het betrokken publiek merken we op dat het feit dat de Romagemeenschap al jaren aanwezig is in België, de komst van nieuwe leden van dezelfde gemeenschap vergemakkelijkt en dat in verschillende opzichten. Eerst en vooral kunnen de nieuwkomers zich makkelijker vestigen bij een lid van hun gemeenschap. Het feit dat ze een adres kunnen opgeven, opent de deur naar een E-kaart, vooral als ze werkzoekend zijn of zelfstandige. De aanwezigheid van Roemeense bedrijven die in België geregistreerd zijn in de bouwsector of de sector van de dienstencheques, maakt het voor de leden van de gemeenschap die deze bedrijven hebben opgericht makkelijker om een zelfstandigenstatuut te verkrijgen. En zodra de

De administratieve status heeft voor de betrokkenen onmiskenbaar een impact op de woonomstandigheden en de toegang tot een inkomen. De verschillen in toegang tot huisvesting zijn bijzonder groot: 48,6% van de Europese burgers van niet-Roma-origine heeft een privéwoning, bij de niet-Roma is dat slechts het geval voor 14,8%. De verhouding mensen die op straat leven is bijzonder groot bij de niet-Roma: 1 persoon op 2 verkeert in dat geval (49,5%), tegenover 32,4% van de Roma die worden begeleid door DIOGENES. Op het

Roma of niet Roma's

langdurige verblijfsvergunning is verkregen, kan steun worden gevraagd bij een OCMW. Het OCMW laat de betrokkene in dat geval een document ondertekenen waarin staat dat hij door de toekenning van steun zijn verblijfsvergunning kan verliezen. De beslissing van de Dienst Vreemdelingenzaken over de verblijfsvergunning, en eventueel ook het beroep dat wordt ingediend bij de Raad voor Vreemdelingenbetwistingen, nemen tijd in beslag, soms meer dan 1 jaar. Dat geeft de tijd om meer duurzame oplossingen te vinden, zelfs een privéwoning en een baan. De solidariteit die heerst binnen de gemeenschap en het feit dat ze zich in het algemeen goed weten te redden, compenseert minstens voor een deel het ontbreken van een veiligheidsnet voor de nieuwkomers.

Verrassend genoeg volstaat de toegang tot een leefloon, een woning en een verblijfsvergunning meestal niet om de toegang tot een ziekteverzekering te vergemakkelijken voor de Europese burgers van Roma-origine. In de Roma- en de niet-Romagroepen zien we een vergelijkbare verhouding mensen die een ziekteverzekering hebben (15,2%) of een beroep doen op de DMH (49,5% voor de Roma en 47,1% voor de niet-Roma). Op het vlak van geestelijke gezondheid daarentegen is het verschil wel groot: 85,7% van de mensen van de Romagroep heeft geen problemen, terwijl dat slechts het geval is voor 56,7% van de niet-Roma. Van de Europese burgers van niet-Roma-origine die worden begeleid door DIOGENES lijdt 9% aan een veranderde perceptie van de realiteit, 11,9% aan een geestelijke handicap, 2,9% aan cognitieve stoornissen en 17,6% aan andere problemen met hun geestelijke gezondheid.

Ook de alcoholproblematiek is bij de Romabevolking significant minder ernstig dan bij de niet-Roma. 64,3% van de niet-Roma heeft een problematisch alcoholverbruik, tegenover 10,5% van de Roma. Alcoholmisbruik lijkt vooral voor te komen bij de Poolse burgers (73,7%). Leven in gezinsverband, de administratieve status, de toegang tot een sociale status en minder erbarmelijke woonomstandigheden zijn waarschijnlijk factoren die alcohol- en andere verslaving en de ontwikkeling van geestelijke gezondheidsproblemen afremmen.

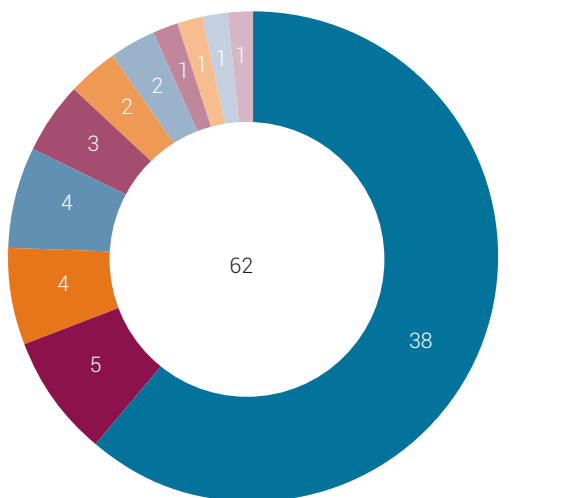
Uit de analyse van de gegevens blijkt dat de categorie van de Europese burgers die worden begeleid door DIOGENES niet homogeen is. Er is vooral een duidelijk verschil tussen het publiek van Roma-origine en de niet-Roma. De verschillen in leefomstandigheden hebben vooral te maken met de culturele verschillen tussen beide groepen. Bij de Roma in de steekproef stellen we vast dat ze hun migratietraject bijna uitsluitend in familieverband afleggen. Bovendien geeft het feit dat ze tot een gemeenschap behoren die in België al goed gevestigd is, de nieuwkomers meteen een solidariteitsnet. Een interessante vaststelling is dat deze solidariteit binnen de gemeenschap een tegenwicht vormt voor het gebrek aan een opvangnet. De mensen redden zich uit de slag en de verhoudingen binnen de gemeenschappen compenseren datgene wat in het Europees wettelijk kader niet is voorzien qua toegang tot diensten en sociale hulp.

4. Impact van de toegang tot sociale hulp op het welzijn van de begeleide personen

Om de impact van de toegang tot sociale hulp te analyseren, hebben we enerzijds de gegevens apart genomen van de mensen die geen enkel inkomen hebben en anderzijds de gegevens van mensen die sociale hulp krijgen, incl. een leefloon en andere uitkeringen zoals een gehandicaptenuitkering, een ziekte-uitkering, een pensioen en een werkloosheidsuitkering. Beide groepen omvatten in totaal 246 personen van wie er 62 toegang hebben tot sociale hulp en 184 geen enkele vorm van inkomen hebben. Dit geeft aan dat de toegang tot sociale hulp voor de Europese burgers die worden begeleid door DIOGENES vrij beperkt blijft.

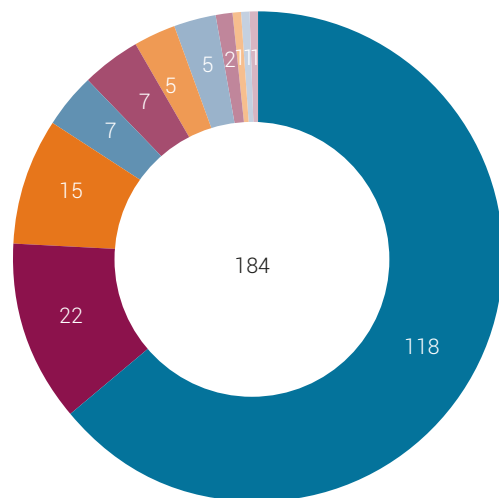
De analyse van de gegevens maakt duidelijk dat het krijgen van sociale hulp voor de burgers van fundamenteel belang is om een dak boven hun hoofd of een huisvestingsoplossing te hebben. Slechts 6,5% van de 62 door DIOGENES begeleide personen die een uitkering krijgen, leeft op straat. De meerderheid (61,3%) woont in een woning die ze kregen op de private huurmarkt of via een SVK (4,8%, of in een sociale woning (3,2%). Als we bij de mensen die op straat leven ook de mensen voegen die in een opvangtehuis (8,1%), de noodopvang (6,5%), bij derden (3,2%), in een rusthuis (1,6%) of in een gemeenschap (1,6%) verblijven, bedraagt het percentage thuislozen die toegang hebben tot sociale hulp 27,5%. Het verschil met de groep personen die geen inkomen hebben, is groot. In deze groep is 83,1% van de mensen thuisloos, waarvan 64,1% van de 184 die in aanmerking worden genomen op straat leeft. Slechts 22 van de 184 wonen in een privéwoning. Ook al is een derde van de personen die toegang hebben tot sociale hulp thuisloos, wat een zorgwekkende vaststelling is, is duidelijk dat sociale hulp een significante impact heeft op de verbetering van de levenskwaliteit.

Huisvestingssituatie voor mensen met een minimuminkomen

- Privé
- Onthaalhuis
- Geen huisvesting
- Noodcentrum
- SVK
- Sociale huisvesting
- Bij derden
- Rusthuis
- Gemeenschapshuis
- ?
- Bij familie

Huisvestingssituatie voor mensen zonder inkomen

- Geen huisvesting
- Privé
- Bij derden
- Noodcentrum
- ?
- Kraakpand
- Gemeenschapshuis
- Bij familie
- Langdurige ziekenhuisopname
- Gevangenis
- Conventionele bezettingion

Een ander opvallend verschil tussen de beide beschouwde groepen is de administratieve status. 84,2% van de personen die geen inkomen hebben verblijft hier onregelmatig, terwijl alle personen die toegang hebben tot sociale hulp een verblijfsvergunning hebben. Voor de meerderheid (54,8%) is dat een verblijfsvergunning voor onbepaalde duur (E+-kaart). Een interessante opmerking is ook dat 75,8% van de mensen die toegang hebben tot sociale hulp al meer dan 10 jaar in België verblijft en 14,5% al meer dan 5 jaar. Slechts 3 van de 62 personen (4,8%) die sociale hulp krijgen is sinds minder dan 5 jaar in België, wat erop wijst dat men al lang hier moet verblijven en het voor de Europese burgers geen sinecure is om sociale hulp te genieten.

Slechts 1 van de 184 personen die geen sociale hulp krijgen en geen economische activiteit uitoefenen (dus alleen een inkomen halen uit bedelen) heeft een ziekteverzekering. De meeste personen van deze groep (56,5%) hebben om gezondheidsredenen al een beroep gedaan op DMH. Van de mensen die sociale hulp krijgen worden 35 van de 62 (56,5%) gedekt door een ziekteverzekering en heeft 33,9% een beroep gedaan op DMH. Dat wijst dus op het bestaan van een nauw verband tussen toegang tot sociale hulp en toegang tot gezondheidszorg en geeft een idee van de extreme armoede van mensen zonder inkomen die op straat leven en geen verblijfsvergunning of ziekteverzekering hebben.

Wat de geestelijke gezondheid betreft, zijn de verschillen tussen de beide groepen minder groot: 62,9% van de mensen die toegang hebben tot sociale hulp en 67,9% van de mensen zonder inkomen heeft geen problemen met hun geestelijke gezondheid. Voor de mensen zonder inkomen (9,8%) zijn de gegevens over de geestelijke gezondheid echter schaarser dan voor diegenen die toegang hebben tot sociale hulp (1,6%). We hebben in feite dus weinig zicht op de geestelijke gezondheidsproblemen van de groep zonder inkomen. De oorzaak ligt vooral in het feit dat de mensen

zonder inkomen nog niet zo lang gekend zijn bij de straathoekwerkers van DIOGENES en dat de aanwezigheid van geestelijke gezondheidsproblemen nog niet ten gronde kon worden geëvalueerd. Anderzijds lijken personen die geen toegang hebben tot sociale hulp vaker te kampen met alcoholmisbruik dan de mensen die deze hulp wel krijgen. Bijna één persoon op twee van diegenen die geen toegang hebben tot sociale hulp heeft een alcoholprobleem (47,3%). In de groep van personen die wel toegang hebben tot sociale hulp is dat het geval voor één persoon op drie (33,9%). Het gebrek aan inkomen en de erbarmelijke leefomstandigheden die eruit voortvloeien – incl. sociaal isolement – liggen waarschijnlijk aan de oorsprong van dit vrij grote verschil tussen de beide groepen. Zoals ook al werd aangehaald in andere studies lijkt de verhouding mensen die meer kans maken op alcoholmisbruik of alcoholverslaving groter te zijn als ze in een moeilijke sociale situatie verkeren.¹⁰ Daarnaast kunnen ook culturele verschillen een impact hebben: zoals reeds gezegd bij de vergelijking tussen burgers van Roma-origine en andere Europese burgers, is de Romagroep minder geneigd om alcohol te drinken en heeft ze in verhouding meer toegang tot sociale hulp. Dat zou een impact hebben op de gegevens in de databank en op de vergelijking met de groep die toegang heeft tot sociale hulp en de groep die geen toegang heeft tot het OCMW en andere sociale uitkeringen.

Een laatste verschil tussen de beide groepen betreft het bedelen. Zoals verwacht is de verhouding mensen die bedelen significant in de groep die geen inkomen heeft (71,2%) en vrij beperkt in de groep die sociale hulp krijgt (32,3%).

Het krijgen van sociale hulp lijkt voor de burgers van fundamenteel belang om een dak boven hun hoofd of een huisvestingsoplossing te hebben. Het is echter duidelijk geen sinecure om sociale hulp te krijgen, vooral voor de EU-burgers die geen middelen hebben. Er moet een ingewikkelde procedure worden doorlo-

10 F. Beck, S. Legleye, S. Spilka, L'alcoolisation des personnes sans domicile: remise en cause d'un stéréotype, in «Economie et Statistique», nr. 391-392, 2006.

pen – waarvoor men vaak al jaren op het grondgebied moet verblijven - voordat er hulp wordt geboden. Het gebrek aan inkomen en de erbarmelijke leefomstandigheden die eruit voortvloeien – incl. sociaal isolement - liggen waarschijnlijk aan de basis van problemen zoals alcoholisme die de situatie van de betrokkenen nog verergeren en zonder toegang tot gezondheidszorg moeilijk te behandelen zijn.

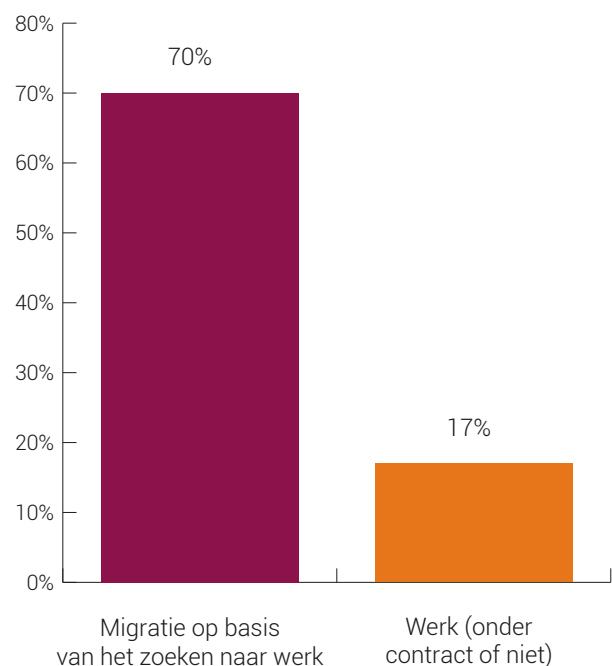
5. Zwartwerk

In het algemeen is het voor mobiele EU-burgers mogelijk om werk te vinden in een andere lidstaat van de EU. Volgens Eurostat bedroeg de tewerkstellingsgraad van mobiele EU-burgers 75,5 % in 2019, terwijl het globaal Europees gemiddelde 73,1 % was. In de meeste landen was de tewerkstellingsgraad van EU-burgers die in een ander land verblijven hoger dan in het land van herkomst, en hoger dan het Europees gemiddelde. Tussen 2009 en 2019 is de tewerkstellingsgraad van mobiele EU-burgers sterker gestegen (+6,4 %) dan de tewerkstellingsgraad van de totale bevolking (+4,9 %).¹¹ Werk zoeken is de belangrijkste reden waarom Europese burgers gebruik maken van het vrije verkeer van personen. Dat blijkt ook zo te zijn in het kader van dit rapport. Meer dan 70% van de intra-Europese migranten die worden begeleid door DIOGENES verklaart naar België te zijn gekomen om werk te zoeken. Toch hebben slechts 54 van de 319 Europese burgers die worden begeleid door DIOGENES een economische activiteit: 13 met een arbeidscontract en 41 zonder contract. Toetreden tot de arbeidsmarkt is dus heel moeilijk en in de groep van mensen met een inkomen uit arbeid werkt de meerderheid in het zwart. Een vergelijking van de leefomstandigheden tussen de mensen zonder contract en de mensen met contract ligt niet voor de hand. Die laatste groep is sowieso beperkt en dus weinig representatief. De gegevensanalyse schetst een beeld van het profiel en de leefomstandigheden van de mensen die aan zwartwerk doen.

In de groep van mensen die werken zonder contract zijn de meesten mannen (87,2%) die alleen leven (75,6%) en de Poolse nationaliteit hebben (70,7%). Ook de Roemeense nationaliteit is in deze groep sterk vertegenwoordigd (24,2%). De meeste mensen in deze groep hebben een onregelmatig verblijf (82,9%) en/of hebben geen adres (56,1%). Toch zijn velen van hen al lange tijd in België: 29,3% al meer dan 5 jaar en 14,6% al meer dan 10 jaar. Dat impliceert dat 43,9%

van de personen in deze groep potentieel recht heeft op een langdurige verblijfsvergunning (E+). Bovendien is 19,5% van deze groep sinds meer dan een jaar in België en slechts 4,8% sinds minder dan een jaar. Niemand in deze groep wordt gedekt door een ziekteverzekering maar de meesten hebben al een beroep gedaan op DMH (58,5%). In het zwart werken en geen ziekteverzekering en toegang tot sociale hulp hebben, is bijzonder gevaarlijk. Een arbeidsongeval, het feit dat ze geen toegang hebben tot zorg en het plotse inkomensverlies kunnen een zware impact hebben op de leefomstandigheden van mensen die het sowieso al bijzonder moeilijk hebben.

Intra-Europese migranten en tewerkstelling

De door DIOGENES begeleide EU-burgers die werk hebben - met of zonder contract - hebben minder vaak geestelijke gezondheidsproblemen dan het gemiddelde. Ongeveer 4 op 5 personen hebben geen geestelijke gezondheidsproblemen – 78% voor de mensen zonder contract en 84,6% voor de mensen met contract. Het feit dat ze geen contract hebben, en dus in bijzonder erbarmelijke omstandigheden leven,

¹¹ Eurostat, EU citizens living in another Member State - statistical overview. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_citizens_living_in_another_Member_State_-_statistical_overview#Key_messages

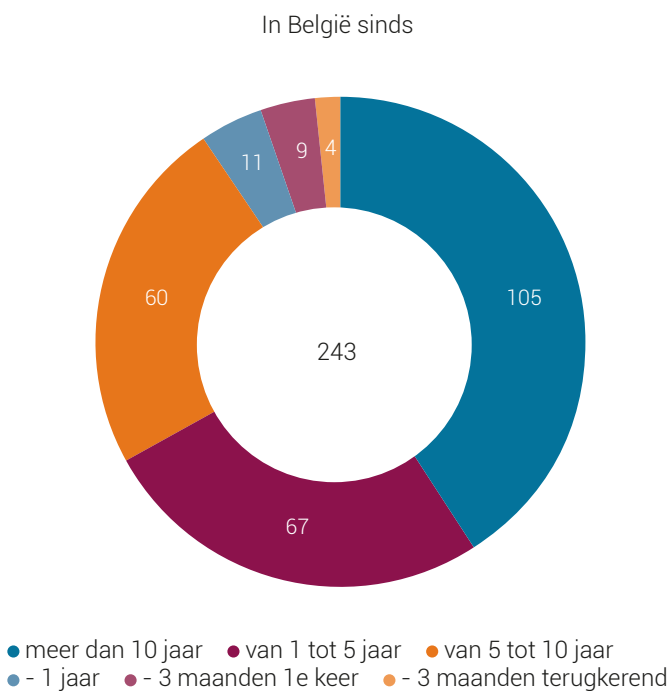
lijkt geen impact te hebben op hun geestelijke gezondheid. Het verschil tussen de beide groepen is echter veelzeggend als we kijken naar het alcoholmisbruik: 70,7% van de mensen zonder arbeidscontract kampt met een alcoholprobleem, tegenover 30,9% van de mensen met een contract.

Ook belangrijk is dat een aanzienlijk deel van deze groep niet over een woning of een huisvestingsoplossing beschikt. Niet minder dan 43,9% van de betrokkenen leeft op straat, 19,5% woont bij derden en 2,4% bij familie, 4,9% verblijft in een kraakpand en 2,4% in een gemeenschap. Slechts 19,5% woont in een privéwoning, wat erop wijst dat de toegang tot een woning en tot huisvesting bijzonder moeilijk is voor mensen met onregelmatig verblijf die zwartwerken en dus wel over een inkomen beschikken. Het verschil met de mensen met een arbeidscontract is frappant: bijna allemaal beschikken ze over een privéwoning (92,3%) en slechts enkelen (7,7%) verblijven bij derden.

Zwartwerk is helaas de enige optie voor EU-burgers die bij hun aankomst in België maar moeilijk werk vinden, een ingewikkelde administratieve procedure moeten doorlopen en in erbarmelijke omstandigheden leven. Zonder adres, op straat en zonder ziekteverzekering hebben ze werk via informele circuits en zijn ze bijzonder kwetsbaar voor zeer slechte arbeidsvoorwaarden of zelfs uitbuiting. Het feit dat ze geen arbeidscontract hebben en zich dus niet kunnen registreren als werknemer, is een vaak onoverkomelijke hindernis om toegang te krijgen tot een woning en tot de sociale zekerheid. Hoe langer deze leefomstandigheden aanhouden, hoe moeilijker de situatie wordt en hoe groter de kans op alcoholmisbruik.

6. Permanent verblijf in België en gevolgen voor de leefomstandigheden

Van 256 EU-burgers weten we hoe lang ze al in België zijn. Voor 105 personen (41%) is dat al meer dan 10 jaar, voor 60 (23,4%) meer dan 5 jaar en voor 67 (26,2%) meer dan 1 jaar. 24 personen (9,4%) zijn pas aangekomen en wonen sinds minder dan 1 jaar in Brussel. De grote meerderheid (64,4%) leeft dus al lang - meer dan 5 jaar - in erbarmelijke omstandigheden.

Als we een aantal criteria in aanmerking nemen, lijken de leefomstandigheden van de EU-burgers te verbeteren met de tijd. Dat ligt waarschijnlijk aan het feit dat ze het systeem beter leren kennen en verschillende procedures doorlopen om hun administratieve status te regulariseren, een woning te zoeken en sociale hulp en toegang tot de sociale diensten te krijgen. Veelzeggend is bijvoorbeeld ook dat niemand van de personen die minder dan een jaar in België zijn, slechts 3% van diegenen die hier minder dan 5 jaar

zijn en 6,7% van diegenen die hier minder dan 10 jaar zijn, een beroep heeft gedaan op een advocaat die gespecialiseerd is in immigratie. Alleen in de groep die al meer dan 10 jaar in ons land verblijft, bedraagt de verhouding mensen die een beroep hebben gedaan op een advocaat 26,7%. Dat heeft duidelijke gevolgen in de verhouding personen die over een privéwoning en een vast adres of een referentieadres beschikken en dus ook in de verhouding mensen die een verblijfsvergunning hebben. Deze verhouding neemt toe naarmate de mensen al langer in België hebben verbleven. Van de personen die minder dan een jaar in België zijn, heeft 4,2% een vast adres en geen enkele persoon een referentieadres. In de groep die sinds 1 tot 5 jaar in België is, heeft 13,4% een vast adres en 1,5% een referentieadres. In de groep 5 tot 10 jaar bedragen de cijfers respectievelijk 20% en 1,7% en in de groep mensen die al langer dan 10 jaar in ons land verblijven 49,5% en 11,4%. Het duurt dus meer dan 10 jaar voordat de verhouding mensen met een verblijfsvergunning groter is dan de verhouding mensen met onregelmatig verblijf. 91,7% van de personen die sinds minder dan een jaar in ons land zijn, verblijft hier onregelmatig. In de groep 1 tot 5 jaar is dat het geval voor 83,6% en in de groep sinds meer dan 5 jaar voor 70%. In de groep mensen die langer dan 10 jaar in België wonen, verkeert slechts 30,5% van de personen in deze situatie. Opvallend is ook dat slechts 36,2% van de mensen die al langer dan 10 jaar in België zijn en 13,3% van diegenen die hier al langer dan 5 jaar verblijven, beschikt over een langdurige verblijfsvergunning (E+-kaart). Normaal gezien kan de E+-kaart worden verkregen na 5 jaar permanent verblijf op Belgische bodem. Wie erover beschikt, krijgt dezelfde behandeling als de Belgische burgers, ook op het vlak van sociale hulp en dienstverlening.

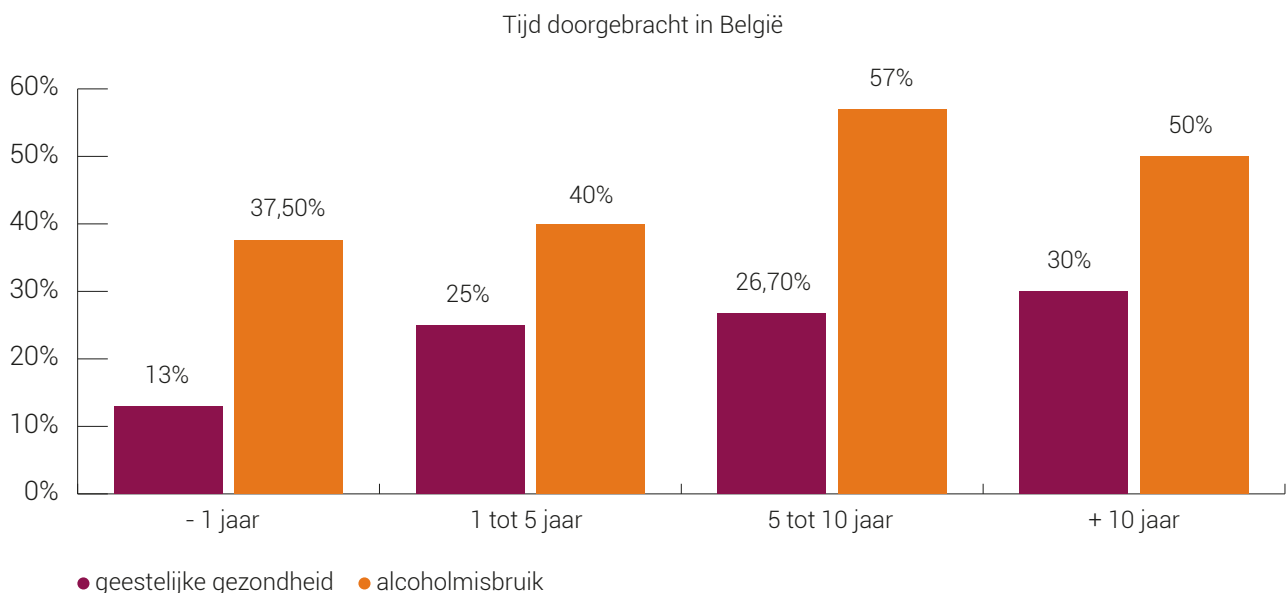
Zoals reeds gezegd, is het aantal jaar dat men in België verblijft bepalend voor de administratieve status. Hoe langer de mensen hier zijn, hoe makkelijker ze toegang krijgen tot een woning en hoe kleiner de kans is dat ze op straat moeten leven. In de groep mobiele EU-burgers die worden begeleid door DIOGENES, zijn het vooral mensen die sinds minder dan 1 jaar in België zijn die op straat leven (87,5%).

De verhouding neemt af naarmate ze langer in ons land zijn: 59,7% voor de groep 1 tot 5 jaar, 41,7% voor de groep 5 tot 10 jaar en 21,9% voor de groep sinds meer dan 10 jaar. De verhouding mensen die een privéwoning vinden, neemt zoals reeds gezegd toe met de tijd: 8,3% voor de groep minder dan 1 jaar, 14,9% voor de groep 1 tot 5 jaar, 26,7% voor de groep 5 tot 10 jaar en 48,6% (waarvan 2,9% via een SVK) voor de groep sinds meer dan 10 jaar. Enigszins verrassend is ook dat niemand van de EU-burgers die worden begeleid door DIOGENES en sinds minder dan 10 jaar in België zijn, in een opvangtehuis verblijft. Alleen in de groep sinds meer dan 10 jaar zijn er enkelen (4,8%) die in een opvangtehuis verblijven. Dat wijst erop dat er niet alleen belangrijke obstakels zijn om een woning te vinden, maar ook om een plaats te vinden in een opvangtehuis voor thuislozen met een moeilijke administratieve status en beperkte toegang tot sociale hulp. Het grootste obstakel is het gebrek aan een inkomen om het verblijf in een opvangtehuis te betalen.

Net als bij de toegang tot een woning is er een verband tussen het aantal jaar dat men al in België is en de waarschijnlijkheid dat men enige vorm van inkomen heeft. Vooral de toegang tot een leefloon neemt toe in verhouding met het aantal jaren verblijf: in de groep 1 tot 5 jaar krijgt 1,5% van de mensen een leefloon, in de groep 5 à 10 jaar 10% en in de groep sinds meer dan 10 jaar 26,7%. Meer bepaald stellen we vast dat mensen die sinds minder dan 1 jaar in België verblijven

en een inkomen hebben dat uitsluitend verwerven via zwartwerk (12,5%) en dat de rest (87,5%) geen inkomen heeft. In de groep 1 à 5 jaar hebben meer dan 3 op 4 personen (76,1%) geen inkomen en hangt 11,9% af van zwartwerk, terwijl slechts 3 van de 67 personen een arbeidscontract hebben en eveneens 3 personen een uitkering krijgen (één persoon heeft een leefloon, één persoon een ziekte-uitkering en één persoon een werkloosheidsuitkering). In de groep 5 à 10 jaar heeft 58,3% geen inkomen, 10% krijgt een leefloon en 5% een andere uitkering en 3,3% heeft een arbeidscontract. In de groep mensen die sinds meer dan 10 jaar in België verblijven heeft 38,1% geen inkomen, krijgt 26,7% een leefloon en 18,1% een andere uitkering, heeft 7,6% een arbeidscontract en werkt 5,7% in het zwart. Zelfs na 10 jaar verblijf in België blijft de verhouding mensen die een economische activiteit uitoefenen met een arbeidscontract dus heel klein.

Dezelfde tendens zien we voor het verkrijgen van een ziekteverzekering, al blijft de verhouding mensen die door deze verzekering zijn gedekt ook vrij klein bij diegenen die sinds meer dan 10 jaar in België verblijven (18,8%). De meesten (45,2%) doen een beroep op DMH. In de groep minder dan 1 jaar heeft 75% een beroep gedaan op dringende medische hulp. In de groep 1 tot 5 jaar heeft 6% een ziekteverzekering en heeft 56,7% gebruik gemaakt van DMH en in de groep 5 à 10 jaar bedragen die cijfers respectievelijk 13,3% en 55%.

Hoewel voor verschillende indicatoren de leefomstandigheden lijken te verbeteren met de jaren, zien we ook dat de verhouding EU-burgers met geestelijke gezondheidsproblemen met de jaren toeneemt. Dat is het geval voor 25% van de mensen in de groep 1 tot 5 jaar, 26,7% in de groep 5 tot 10 jaar en 29,6% in de groep sinds meer dan 10 jaar. Hoewel het slechts om een lichte stijging gaat, wordt de kans om geestelijke gezondheidsproblemen te krijgen groter naarmate men al langer in moeilijke omstandigheden leeft: op straat, zonder inkomen en vooral met slechts beperkte - of helemaal geen - toegang tot gezondheidszorg.

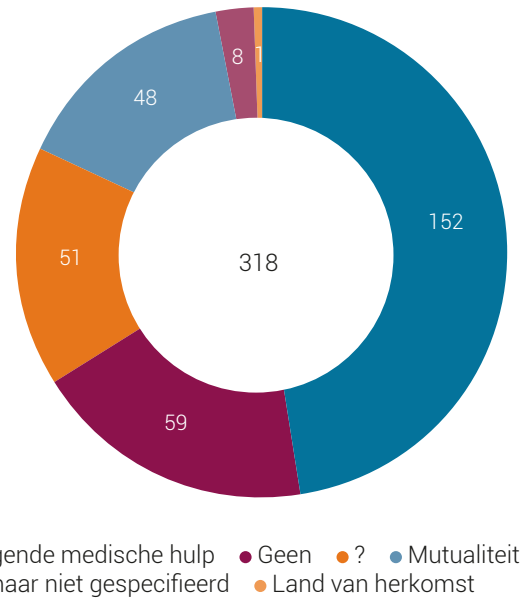
7. Alcoholmisbruik

We hebben gegevens over het alcoholverbruik van 296 personen, van wie er 148 (50%) problemen hebben met alcohol. Alcoholmisbruik zien we vooral bij mannen (83,6% van de steekproef) en mensen die alleen leven (75%).

De meeste mensen met een alcoholprobleem hebben een onregelmatige administratieve status (70,9%), werken waarschijnlijk zonder arbeidscontract – 19,6%, tegenover 6,1% voor de mensen die geen problemen hebben met alcohol – en maken meer kans om op straat te belanden (55,4%, tegenover 34,5% voor de groep zonder alcoholproblemen). Mensen met alcoholisme leven in bijzonder erbarmelijke omstandigheden en helaas hebben velen onder hen bij gebrek aan een verblijfsvergunning geen toegang tot een behandeling van hun probleem. Die kwetsbaarheid verklaart de hoge incidentie van geestelijke gezondheidsproblemen in de groep mensen met een alcoholprobleem. 33,8% van de mensen met een alcoholprobleem heeft ook geestelijke gezondheidsproblemen, tegenover 17,5% van de mensen zonder alcoholprobleem.

Alcoholmisbruik gecombineerd met geestelijke gezondheidsproblemen die vaak nog verergeren met de tijd, vraagt om een behandeling op lange termijn. Dringende medische hulp (51,8% van de mensen met een alcoholprobleem maken daar gebruik van), d.w.z. een behandeling in het ziekenhuis gedurende drie weken, is lang niet voldoende. De mensen moeten reëel worden opgevolgd en met een kwetsbare administratieve status en zonder ziekteverzekering, is dat niet haalbaar.

Ziektekostenverzekering

Conclusies

Ondanks het bestaan van een Europees wetgevend kader dat in theorie vrij verkeer mogelijk maakt voor EU-burgers, leven deze mensen, afgaande op de groep die wordt begeleid door DIOGENES, in meer dan één opzicht in moeilijker omstandigheden dan de Belgen en de onderdanen van derde landen. De EU-burgers leven vaker op straat en genieten in het algemeen ook minder sociale hulp en inkomen. Als we ze beschouwen als een homogene groep, hebben de Europese burgers wel minder problemen met hun geestelijke gezondheid en minder verslavingsproblemen. Dat impliceert dus dat hun erbarmelijke leefomstandigheden vooral het gevolg zijn van hun kwetsbare administratieve status.

Een adres en bijgevolg een verblijfsvergunning, vooral als die van lange duur is, opent de weg naar betere leefomstandigheden. En naar een gelijke behandeling met de Belgische burgers. Hoe stabielere de administratieve status, hoe groter de kans dat de mensen een inkomen, een woning en een ziekteverzekering hebben. Mensen met onregelmatig verblijf daarentegen maken meer kans om op straat terecht te komen; hun enige inkomen halen ze uit zwartwerk en ze hebben geen ziekteverzekering zodat ze veelal gebruik maken van dringende medische hulp.

Er is vooral een duidelijk verschil tussen het publiek van Roma-origine en de niet-Roma. De verschillen in leefomstandigheden hebben vooral te maken met de culturele verschillen tussen beide groepen. Bij de Roma in de steekproef stellen we vast dat ze hun migratietraject bijna uitsluitend in familieverband afleggen. Bovendien geeft het feit dat ze tot een gemeenschap behoren die in België al goed gevestigd is, de nieuwkomers meteen een solidariteitsnet. Een interessante vaststelling is dat deze solidariteit binnen de gemeenschap een tegengewicht vormt voor het gebrek aan een opvangnet. De mensen redten zich uit de slag en de verhoudingen binnen de gemeenschappen compenseren datgene wat in het Europees wettelijk kader niet is voorzien qua toegang tot diensten en sociale hulp.

Het krijgen van sociale hulp lijkt voor de burgers van fundamenteel belang om een dak boven hun hoofd of een huisvestingsoplossing te hebben. Het is echter duidelijk geen sinecure om sociale hulp te krijgen, vooral voor de EU-burgers die geen middelen hebben. Er moet een ingewikkelde procedure worden doorlopen – waarvoor men vaak al jaren op het grondgebied moet verblijven – voordat er hulp wordt geboden. Het gebrek aan inkomen en de erbarmelijke leefomstandigheden die eruit voortvloeien – incl. sociaal isolement – liggen waarschijnlijk aan de basis van problemen zoals alcoholisme die de situatie van de betrokkenen nog verergert en zonder toegang tot gezondheidszorg moeilijk te behandelen zijn. Zwartwerk is helaas de enige optie voor EU-burgers die bij hun aankomst in België maar moeilijk werk vinden, een ingewikkelde administratieve procedure moeten doorlopen en in erbarmelijke omstandigheden leven. Zonder adres, op straat en zonder ziekteverzekering hebben ze werk via informele circuits en zijn ze bijzonder kwetsbaar voor zeer slechte arbeidsvoorwaarden of zelfs uitbuiting. Het feit dat ze geen arbeidscontract hebben en zich dus niet kunnen registreren als werknemer, is een vaak onoverkomelijk hindernis om toegang te krijgen tot een woning en tot de sociale zekerheid. Hoe langer deze leefomstandigheden aanhouden, hoe moeilijker de situatie wordt en hoe groter de kans op alcoholmisbruik.

Als we een aantal criteria in aanmerking nemen, lijken de leefomstandigheden van de EU-burgers te verbeteren met de tijd. Dat ligt waarschijnlijk aan het feit dat ze het systeem beter leren kennen en verschillende procedures doorlopen om hun administratieve status te regulariseren, een woning te zoeken en sociale hulp en toegang tot de sociale diensten te krijgen. Hoewel voor verschillende indicatoren de leefomstandigheden lijken te verbeteren met de jaren, zien we ook dat de verhouding EU-burgers met geestelijke gezondheidsproblemen met de jaren toeneemt. Het gaat slechts om een lichte stijging, maar de kans om geestelijke gezondheidsproblemen te krijgen wordt groter naarmate men al langer in moeilijke omstandigheden leeft: op straat, zonder inkomen en vooral met slechts beperkte – of helemaal geen – toegang tot gezondheidszorg.